

**FARKLI DİNİ GRUPLARDA KİRVELİK GELENEĞİ:
SANAL AKRABALIĞIN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA****KIRVELİK TRADITION IN DIFFERENT RELIGIOUS GROUPS:
A RESEARCH ON THE TRANSFORMATION OF RITUAL KINSHIP**

*Suat KOLUKIRIK**
*İbrahim Halil SARAÇ***

Özet:

Anadolu coğrafyası ve bu coğrafyayla ilintili bölgelerde uzun bir geçmişi bulunan kirvelik kurumu, sünnet olan ve sünnetin masraflarını üstlenen kişi ve onların aileleri arasında kan bağının dışında yeni bir akrabalık üreten ilişkiye karşılık gelmektedir. Türkiye sınırları içerisinde yoğun olarak Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu bölgesinin belli kentlerinde sürdürülen kirvelik geleneği, farklı sosyal gruplar arasında sıklıkla rastlanan bir uygulamadır. Genel anlamda kirve, yalnızca ekonomik boyutlarla sınırlı bir kabulün parçası değil, beraberinde hukuki ve sosyal yaptırımları yüklenen kişi anlamı taşımaktadır. Sünnet olan ve ailesi açısından kendi birincil akrabalarından daha yakın hale gelen kirve, ömür boyu sürecek yeni bir sosyal ilişki biçiminin tarafını oluşturabilmektedir. Ancak günümüzde yaygınlık kazanan küreselleşme süreciyle birlikte önemli dönüşümler yaşayan kirvelik kurumu, sembolik manada varlığını sürdürüyor görüntüsündedir. Bu çalışmada Şanlıurfa örneğinden hareketle kirvelik geleneğinin zaman ve mekân sınırları içerisindeki dönüşümü Sünni, Alevi ve Yezidi gruplarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ve söylem analizi tekniğiyle irdelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kirve, kirvelik, sanal akrabalık, sünnet geleneği

Abstract:

Institution of kirvelik which has a long history in Anatolian geography and in the regions related with this geography corresponds to the relation that builds a new kinship regardless of blood relationship between the person circumcised, the person who bears the expenses of circumcision and their families. Kirvelik tradition that is widely practiced in some cities in Eastern and South-eastern regions of Turkey along with some cities in Central Anatolia is frequently practiced among different social groups. Kirve, in general sense, is not only a part of an acknowledgement that is economically limited, but also is the person who additionally undertakes legal and social sanctions. Kirve, who becomes much closer to the person circumcised and his family than their first degree relatives, can establish a new social lifelong relationship. However, nowadays, the institution of kirvelik

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü – Isparta suat@fef.sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü – Isparta ibrahimh.sarac@gmail.com

which undergoes significant transformations with the wide-spread globalisation process seems to exist in symbolic terms. In this study, on the basis of Şanlıurfa example, the transformation of kirvelik tradition in time and space boundaries is scrutinised within in-depth interviews with Sunni, Alevi and Yezidi groups and by discourse analysis method.

Key Words: Kirve, kirvelik, virtual kinship, circumcision tradition

Giriş:

Sosyolojik açıdan toplumsal dönüşümü izleme yöntemlerinden birisi de inançlar ve pratiklerde meydana gelen değişimler üzerinden yola çıkmaktır. Bir anlamda kirvelikğin ne olduğu kadar, nerede ve nasıl uygulandığı ya da işlevsel değişimleri toplumsal yapıyı anlamlandırmada geçerli bir çözümleme modelidir. Günümüzde kültürel dönüşüm alanına karşılık gelen kirvelik kurumunun sosyal yapı ve kültür ilişkisinin analizine imkan sunan karakteri yaşananları anlama bağlamında değerlidir. Bunun dışında geleneksel toplumsal yapılar içerisinde vazgeçilmez işlev yüklenmiş ve yararlı görülen sosyal bir kuruma atfedilen değerlerin yerini, modern toplumsal yapılar ve kurumların almaya başlaması yeni alan çalışmalarını kaçınılmaz kılmaktadır.

Modernizm için irrasyonel görünen kirvelik kurumu, geleneksel bağlamı içerisinde güç, paylaşım ve içselleştirilme imkanları taşıyan bir olgudur. Ayrıca geleneksel işlevleri açısından yararlı olan herhangi bir kültürel unsur, bireyi ya da sosyal grupları dış dünyaya karşı koruyucu anlam yüklenmiş olabilir. Zira toplumsal işleyişte birey ve sosyal kurumlar arasındaki ilişki kendisini sosyal gerçeklik ilişkisi olarak sunabilmektedir. Bu bağlamda kirvelik kurumunun kendisini içselleştirdiği veya sembolik hale dönüştürdüğü halin gerçekliğinin analizi temel sorgu alanı olarak karşımızda durmaktadır. Diğer bir ifadeyle kurumsal sahiplenmenin zayıfladığı durumlarda, bireyin ya da grubun sosyal etkileşim süreçlerindeki yeni rolü anlaşılması gereken esas sorgu alanıdır.

Genel hatlarıyla değerlendirildiğinde kirvelik kurumunda yaşanan değişim ve dönüşümler, Türk modernleşme süreci ve küreselleşmenin artan etkisiyle yakından bağlantılı bulunmaktadır. Eskinin ve sahip olunan pratiklerin yeniden tanımlandığı sosyal bir ortamda anlam kaybına uğrayan, işlevsizleşen kurumlar yerini yenilerine bırakmaktadır. Farklı bir ifadeyle sosyal temsiller, kültürel pratikler ve zihniyet dünyası yeni bilginin inşasındaki yapı taşlarına dönüşmektedirler. Dahası kirvelikle ilgili sosyal temsillerin yeni olan karşısındaki devamlılığı, önerme ve kavramlar dünyasının değişimini zorunlu kılmakta ve inanç sistemleriyle birlikte aidiyet bağlarını da etkilemektedir.

1. Kirve ve Kirvelik Kavramı: “*Kirve, Kirvenin Yoluna Baş Koyar.*”

Kültürel Antropoloji literatüründe ‘tasavvuri akrabalık’ ve ‘şibih akrabalık’ adıyla bilinen ve günümüzde çoğunlukla ‘yarı akrabalık’ ya da ‘sanal akrabalık’ adı altında kullanılan akrabalık biçimi sonradan kazanılmış özel bir yakınlaşmadır.

Gerçekte sanal akrabalıklar, kana bağlı olmayıp sözleşmeye dayalıdır ve birbirlerine karşı samimi olan kişilerin dostluklarını pekiştirme amacı taşımaktadır. Sanal akrabalık aracılığıyla, kan akrabalığı dışında ayrı bir destek ve güç sağlanmakta ve yüksek derecede karşılıklı görev duygusunu içeren kişisel bağlantılar söz konusu olmaktadır (Tezcan, 1992: 117).

Etimolojik anlamda kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin yük ve masraflarını ana babasının dışında başka bir aile büyüğünün üzerine almasıyla iki aile arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Bu akrabalık özünde karşılıklı bir ilişki ve insanların yaşamları boyunca oluşturmaya devam ettikleri sosyal bir sermayedir (Kudat, 2004: 13). Balaban'a göre kirvelik, özünde çıkar ilişkisi olan, ekonomik ve toplumsal statüye önem veren, sünnet çocuğu ile kirve arasında başlayan, sonuçta iki aileyi birbirine yaklaştıran, akraba olmadığı halde akrabaymış gibi kabul edilen sonradan kazanılmış düzmece bir akrabalıktır (Balaban, 2002: 91). Bu tanımlamaların dışında kirvelik Anadolu'nun bazı yörelerinde akrabalıktan çok; komşuluk, insanlık borcu ve yakınlaşma aracı olarak da tanımlanabilmektedir (Köksal, 1991: 500).

Kirvelik bir ilişkiye, kirve ise bir kişiye karşılık gelmektedir. Diğer bir ifadeyle kirve, çocuk sünnet edilirken onu kucağında tutmuş olan kimsedir. Bazı köylerimizde ve Türkmenler arasındaki geleneğe göre kirvenin, çocuğun 'süt babası' olarak kabul edildiği bilinmektedir (Türkdoğan, 1969: 203). Kirvelik aracılığıyla kan ve süt bağının ortaya çıktığı kanaati nedeniyle sünnet çocuğu kirvenin kızını, kirve de sünnet çocuğunun ailesinden kız alıp verememektedir (Uslu, 1985: 19). Çoğunlukla kirve ailenin sevdiği bir kimsedir ve kirve olan kişi, sünnetin tüm giderlerini karşılamakla yükümlüdür. Sünnet çocuğunun ailesine ve tüm davetlilere armağanlar verilmekte, benzer biçimde çocuğun babası da kirveye hediyeler sunmaktadır (Tezcan, 1997: 90).

Kirvelikte hediye verme geleneği sünnet merasimi öncesi ve sonrasında olmak üzere iki aşamada yaşanmaktadır. Sünnetten bir hafta sonra kirve, akrabalarını toplayarak çocuğu görmeye hediyesiyle gitmekte buna karşın ev sahibi de gelen misafirlerine yemek yedirmektedir (Erdentuğ, 1956: 97). Gerçekte kirvelik, maddi masrafları ve ekonomik gücü gösteren önemli bir araçtır. Kirve, çocuğun başlığından ayakkabılarına kadar tüm ihtiyaçlarını karşılamakta, hamama götürmekte, sünnet ve düğün masrafını ödemektedir. Aşiretler arasında kurbanlar kesilmekte ve yüklü paralar harcanmaktadır. Buna karşılık çocuğun babası da bu hediyelerin iki katını kirveye vermektedir (Türkdoğan, 1969: 206).

Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan kirvelik kurumu, sünneti kolaylaştırmak ve aileler arasında barış ve dostluk bağını pekiştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Türkiye sınırları içerisinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın olarak görülen kirvelik uygulamaları sevgi ve saygının yegane simgesi konumundadır. Herhangi bir kişi ya da aileye duyulan yakınlığın süreklilik kazanması arzulanıyorsa kirvelik teklifi yapılmakta, kirve olan ailelerin bağlı bulunduğu aşiretler birbirine kirve diye hitap etmekte ve sosyal ilişkilerinde olumsuz söz ve

davranışlardan özenle kaçınılmaktadır. Kirve ailelerinden kız alıp verilmemekte ve kirve eve geldiğinde evdekilerin yaşı ne olursa olsun ayağa kalkarak karşılanmaktadır (Şahhüseyinoğlu, 2000: 118).

Farklı uygulama örnekleri içeren ve yerleşik bir gelenek olan kirvelik, sünnet töreninin üstlenilmesi sonucunda birbirine bağlanan ailelerde kurumsallaşmış bir yakınlık oluşturmaktadır. Kurulan bu kurumsal yakınlığın özünde ‘kan’ duygusu bulunmakta ve sünnet esnasında akan kan ‘*çocuğun kanı kirvenin peşine akar*’ ifadesiyle pekiştirilmektedir (Şahin, 1991: 117). Kardeşlikten daha öte bir anlam üstlenen kirvelik taraflarca saygın bir kurum olarak değerlendirilmekte ve bu saygınlık ‘*kirvenin damının üstünde kuşaksız geçersen derdine derman olunmaz*’ sözleriyle karşılanmaktadır (Gürer, 2008: 107).

Kirvelik geleneğini anlamlandıran farklı bir etken taraflar arasındaki sosyal sigorta mekanizması rolüdür. Ekonomik sıkıntı, hastalık ya da üstesinden gelinemeyen durumlarında kirvelik aracılığıyla sosyal dayanışma sağlanmaktadır (Kudat, 2004: 192). Bu özelliğinin dışında kirvelik, sosyal kontrol ve sosyal barışı sağlamada önemli işlevlere sahiptir (Aksoy, 1997: 53). Nitekim kişiler arası anlaşmazlıkların üzücü boyutlara büründüğü durumlarda kirvelik bağı kurularak sanal bir akrabalık oluşturulmakta ve uzlaştırıcı rol üstlenilmektedir. Bu anlamda kirvelik var olan ilişkiler düzenini pekiştirerek, ailelerin sosyal ilişki ağını genişleten önemli bir sosyal araçtır (Şahin, 1991: 129).

Kirvelik geleneği içerisinde yaptırımı en güçlü olan uygulama kirve çocuklarının birbirleriyle evlenememesidir. Diğer bir yasak kadının kirvelik yani tören babalığı yapamaması ve bunun erkeklere özgü olmasıdır (Şahin, 1991: 129). Bu yönüyle kirveliliği etkileyen tarihi, sosyal, ekonomik, dini ve politik nedenleri anlamak büyük önem arz etmektedir. Zira kirvelik yalnızca tören babası ile çocuğun ailesi arasındaki bir bağ değildir ve yakın akrabaları da içerisine almaktadır. Babası bir aileye kirvelik yapmış olan çocuklar, doğal olarak aileyle yakın bir bağ kurmaktadır. Kirvelik aracılığıyla pekiştirilen dostlukların taraflara statü kazandırması yanında sünnet çocuğunun ailesi dışında güvenebileceği bir aileye sahip olması sağlanmaktadır (Kudat, 2004: 192). Buna karşın kirve, çocuğun süt babası durumunda olduğu için ailede baba kadar nüfusa sahip olmaktadır (Türkdoğan, 2000: 345).

2. Anadolu’da Kirvelik: “Kirve Olan Aileler Arasında Kapı Baca Yoktur.”

Türk toplumunda kirvelik geleneğini sürdüren sosyal grupların birbirlerinden farklı kirvelik algı ve uygulamaları söz konusudur. Kirveliliğin daha derin bağlara sahip olduğu Şanlıurfa örneğinde, kendisine kirvelik önerilen kişi genellikle bu görevi kabul etmekte ve kirveliliği bir onur ve itibar elde etme aracı olarak değerlendirmektedir. Zira kirve ailenin kirvesidir ve kirve ile kirve olunan aile arasında çok yakın ilişkiler kurulmaktadır. Kirvelik ilişkisi, kan bağı kadar yoğun ve güçlü bir ilişkidir ve iki aile birbirinden kız alıp vermemekte, kirvenin saygınlığı ve otoritesi tartışılmamaktadır. Kirvelik babadan oğula geçebilmekte ve arada çok

önemli bir sorun çıkmadığı sürece kirvelik bağı kopmadan devam ettirilmektedir. Kuşaklar öncesinden gelen kirvelikler olmasına karşın, kirvenin erkek evlada sahip olamaması durumunda kendisinden sonraki kirvelik ilişkisi de noktalanmış olmaktadır (Özdem, 2002: 215). Bunun özelliklerin dışında Şanlıurfa örneğinde kirvenin yörede sevilen ve tanınan birisi, dürüst, mert, aşiretinin geniş ve ekonomik durumunun iyi olması gerekmektedir. Kirvesi olan aileye kirvelik teklifi yapılmamaktadır. Kendisine kirvelik teklif edilen kişi bunu bir şeref olarak kabul etmekte, kirve ve kirve çocukları birbirlerinin evlerine rahatlıkla girip çıkmaktadır. Günümüzdeki kirvelik uygulamalarında ise kirvelikteki nikahlanmayla ilgili yaptırımlar ortadan kalkmış ve kirvelik geleneği yalnızca sünnet merasimine indirgenmiş bulunmaktadır (Çelik, 2009: 47).

Kirvelinin coğrafi dağılımı içerisinde uygulama farklılıklarına sahip olması sosyal kabullerin önemini göstermesi açısından değerlidir. Özellikle sosyo-kültürel yapı zenginliği kirvelik uygulamalarını çeşitlendirmektedir. Kirvelik kurumunun geçmişte nasıl sürdürüldüğüne ilişkin olarak Elazığ örneğinde çalışma yapan Erdentuğ'un verileri dikkate değerdir. Sün (Alevi) köyünde; sünnet çocuğuna ilk önce kirve seçilmektedir. Kirvelik genellikle aileden oğula geçmekte ve aile daha önce kirve seçtiği aileden birini yine kirve yapabilmektedir. Kirve, her evlat için ayrı ayrı olabileceği gibi hepsi için bir kirve şeklinde olabilmektedir. Kirve, maddi durumuna göre ya sünnet çocuğunun kıyafet ihtiyacını görmekte ya da bir koyun hediye etmektedir. Her iki tarafın ekonomik durumunun iyi olması durumunda karşılıklı olarak hediyeleşilmektedir. Düğün başladığında kirve davul zurna eşliğinde düğün evine getirilmekte ve kirve, çocuğu sünnet anında kucağında tutarak sünnet gerçekleştirilmektedir (Erdentuğ, 1971: 54).

Erdentuğ'un yine Elazığ örneğinde ve Sünni bir yerleşim olan Hal köyünde gerçekleştirdiği alan araştırmasında; kirve sünnet çocuğunun tepeden tırnağa bütün masraflarını karşılamakla yükümlü tutulmaktadır. Ekonomik durumu iyi olan kirve kıyafet ihtiyacını karşılama yerine altın, saat, tabanca veya at hediye edebilmektedir. Sünnet düğünü başlamadan evvel kirve seçimi yapılmakta, düğünden önceki akşam kirve ya da kirveleri ve birkaç komşuyu düğün sahibi akşam yemeğine davet etmektedir. Yemekte kirve seçimi yapılmakta ve çoğunlukla yakın akrabalarından amca ya da amca çocuklarından kirve seçilmektedir. Hal köylüleri için kirvelik önemli bir görevdir ve kirve olarak seçilmek imtiyaz elde etmekle bir tutulmaktadır (Erdentuğ, 1956: 95).

Kişi ve ailelerin kirve seçiminde kullandığı kriterler farklı amaçlar taşıyabilmektedir. Öncelikle kirve, evli ve askerliğini yapmış birisi olmalıdır. Kirvelerin çocukları birbirlerine kirvelik yapabilmekte, kirve seçiminde dengi ya da daha zengin bir aile tercih edilebilmektedir. Malvarlığına gözcü olsun diye, kabadayıların dahi kirve yapıldığı durumlar söz konusu olmaktadır. Politikacıların kirve olarak seçilmesinin en belirgin nedeni politik beklentilerdir (Köksal, 1991: 502). Kirve seçimini belirleyen etkenlerin neler olduğuna yönelik, Malatya'nın Morhamam köyündeki uygulama biçimleri oldukça zengin bir örnektir. 1-

Morhamam köyünde kirvelik teklifinin yapılışı oldu-bitti şeklinde aniden yapılabildiği gibi, karşılıklı dostluk ve arkadaşlık ilişkisinin akrabalık biçimine dönüşmesi isteğiyle, **2-** İki samimi arkadaşın bu samimiyeti devam ettirmek üzere, daha önce erkek çocuğa sahip olanın diğerinin kucağına çocuğu bırakacağı biçiminde sözleşmeleriyle, **3-** İntikal aracılığıyla, babadan oğula, nesilden nesile geçmesiyle, **4-** Köy dışından kişilerle ilişkileri kuvvetlendirmek üzere, **5-** Köy dışından gelen birinin, köyden biriyle anlaşmasıyla, **6-** Aynı dinden ve mezhepten olanlarla, **7-** Kirvenin uzak yerden düğüne gelememesi durumunda köyden birinin kabul ettiği vekille, **8-** Başka köylerde bulunan akrabalarla ilişkileri daha yakın kılmak üzere, **9-** Rüyada görülen kişiyle, **10-** Son olarak da baba, erkek kardeşiyle kirvelik kurabilmektedir (Şahin, 1991: 119).

Kirveliliğin topluluklar arası yabancılaşmayı gideren bir kurum olarak kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Örneğin yüzyıl öncesinde Ermenilerle Kürtlerin ve Ermenilerle Türklerin birbirlerine kirve oldukları bilinmektedir. Beşikçi'ye göre Süryanilerde kirvelik, diğer etnik gruplarla ilişkilerinin kurulması ve geliştirilmesinde büyük bir role sahiptir (Beşikçi, 1969: 375). Benzer biçimde diğer sosyal gruplarla karşılaştırıldığında kirveliliğin Alevi ve Yezidi gruplar açısından da etkili bir gelenek olarak sahiplenildiği kabul edilmektedir (Aksoy, 1997: 53). Kirvelik, Alevilikteki musahiplikle aynı kardeşlik konumunda bulunmakta, kirvenin ailesinden evlenilmemekte ve peygamber kanı kucağına düşmüş denilmektedir. Eğer evlilik yapılmışsa bu kişiler düşkün sayılmakta ve tarikata girememektedirler (Gürer, 2008: 107). Sünnilere nazaran Alevi-Şiiilerde kirvelik ve sünnet seremonisine büyük önem atfedilmektedir. Peygamber, torunları İmam Hasan ve İmam Hüseyin'i sünnet ederek, kirveliliğe anlam kazandırmıştır. Sünnette akan kan, Aleviler için, sembolik manada bir imam kanıdır. Yani Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kanıdır. Alevilikte kirve babadan ileri sayılmaktadır. Kirvenin kızı tabudur ve evlilik yapılmamaktadır (Türkdoğan, 1969: 206).

Benzer bir görüş Kudat tarafından sunulmaktadır. Kirve olan iki aile arasında musahiplikte olduğu gibi kız alıp verilmesi dinsel tabudur. Çünkü kirvenin arasına 12 imam kanı akmış ve ona ikrar verilmiştir. Alevi inancına göre kirvelikte peygamber dostluğu vardır (Kudat, 2004: 202). Sünnet olayına bağlı olarak insanlar arasında kurulan kirvelik ilişkisi, bir tarikat erkanı, kurumu haline getirilmiş ve bu kuruma en az musahiplik kadar önem atfedilmiştir. Sünnet esnasında kirvenin üzerine akan kan, kirve ile çocuk arasında manevi bir bağ meydana getirmektedir. Bu bağ sayesinde kirve olan iki aile birbirine akrabalıktan öte kuvvetli bir manevi bağla bağlanmış olmaktadır. Bu bağdan ötürü yedi kuşağa kadar iki grup arasında evlilik yapılmamaktadır. Kirvelik sayesinde, kan davaları, küskünlükler ve aileler arası anlaşmazlıklar önlenmektedir (Üçer, 2005: 376).

Kirveliliğin yaygın biçimde uygulandığı diğer bir sosyal grup Şanlıurfa'daki Yezidilerdir. Yezidi gruplar kirvelik aracılığıyla farklı etnik ve dini topluluklarla barış içerisinde bir arada yaşama imkanı kazanmışlardır (Yalkut, 2006: 76). Yezidilerde kirve demek evlilik yasağı anlamına geldiğinden kirveler birbirlerinden

kız alıp verememektedirler. (Yücel, 2007: 33). Yeterli nüfus oranına sahip olmayan Yezidi grupların, birbirlerini kirve kabul etmeleri halinde kız alıp veremeyecek olmaları, kirvenin genellikle Sünni kişiler arasından seçilmesine yol açmaktadır (Abca, 2006: 32). Bunun dışında Yezidiler arasında sınıflar ancak kendi aralarında evlilik yapabilmekte ve din adamlarının çocuklarıyla halkın evlenmesi yasak olduğundan kirvelik görevi din adamlarına yaptırılabilir. Kirvelik uygulamalarında ekonomik boyut Müslümanlara oranla Yezidiler arasında daha uygundur ve masrafların tamamını çocuğun babası karşılamaktadır. Gerek din adamlarından ve gerekse Müslüman olan kirvelerden, çocuğa küçük hediyeler verilmesi yeterli görülerek kirvelik yükümlülüğü tamamlanmış sayılmaktadır. Genel bir yaklaşım olarak İslam dinine mensup olanların Yezidi'lerden kirve seçtiği görülmektedir. Ancak Müslüman olan kirveyle sünnet edilen Yezidi çocuğun babası kefil olmaktadır. Diğer bir ifadeyle birbirlerine zor anlarında yardımcı olmaktadır (Öz, 2007: 76).

3. Araştırma Alanı ve Yöntem:

Kültürel semboller ve pratikler üzerine yoğunlaşan her çalışma kuşkusuz metodolojik bir takım sorunları beraberinde taşıyabilir. Bireysel ve toplumsal zihniyet dünyasındaki etkileri anlama ve kirvelik özelinde sembolik hale gelmiş olan uygulamaları dönüşümsellikler üzerinden kavrama çabası, söz konusu kaygının bir parçasıdır. Zira sosyolog olarak temel sorunsalımız, sosyal kurumların inşa edilmiş bir gerçeklik olduğu tezinden hareketle kirvelik hangi toplumsal ihtiyaçlar altında değişime maruz kaldığı ve anlamlar dünyasındaki yeni rolünün ne olduğunun analizini gerçekleştirmektir. Gerçekte kültürel çalışmalar, etnografik çalışmalara ihtiyaç duyan, alan araştırması ve derinlemesine mülakatları zorunlu kılan çalışmalardır. Bunun dışında etnografik çalışmalar hem antropoloji hem de kültürel çalışmalar için gerekli yöntemi içerisinde barındırmaktadır.

Kültür çalışmalarındaki sözlü tarih uygulamalarıyla elde edilen geçmişe ait kayıtların, yazılı tarih verileriyle karşılaştırılabilir olması alan verilerinin zenginleşmesi noktasında oldukça kıymetli bir katkıdır. Diğer önemli bir yöntem metin ya da içerik çözümlemeleri vasıtasıyla satır aralarının irdelenmesi ve çalışılan konunun farklı perspektiflerden değerlendirilebilmesidir. Örneğin kirvelik kurumuna yüklenen anlamlar, düşünceler, kirvelikle ilgili atasözleri, kirvelikteki sınıfsal yapılar, kirvelik ürettiği mahremiyet alanları, iktidar alanları, sınırlılıkları, kirvelikle ilgili semboller ve işlevleri gibi özelliklerin analizine imkan veren interdisipliner uygulamalar konunun zenginleştirilmesi için iyi bir yöntemdir.

Kirvelik kurumunun günümüz koşulları içerisindeki konumu ve işlevini irdelleyen bu çalışma, kirvelik uygulamalarına ilişkin bilgilerin yeniden tekrar edilmesinden ziyade, toplumsal dönüşümü sosyal bir kurum olan kirvelik üzerinden okuma amacı taşımaktadır. Nihayetinde çalışma alanından elde edilen söylemler, bireysel oldukları kadar kamusal ifadelerdir ve yaşam tarzlarından üretilmeleri dışında mücadele alanları olarak işlev yüklüdürler (Dijk, 2008: 4).

Söylemle ifade edilen toplumsal sistem ilişkilerini kapsayan sembolik kümelerdir (Edles, 2005: 242).

Çalışmada Şanlıurfa ili örneği üzerinden kirvelik kurumunun bugünkü durumu, kirveliğe yüklenen anlamlar, işlevi ve görünüşleri 19 erkek görüşülenle gerçekleştirilen derinlemesine mülakat ve söylem analizi tekniği aracılığıyla irdelenmektedir. Mülakatlar sekiz Sünni, sekiz Alevi ve üç Yezidi görüşülenle yapılmış, görüşülenlerin üçü 30-40 yaş, üçü 41-50 yaş, sekizi 51-60 yaş ve dördü de 70 yaş ve üstü gruptan oluşmuştur. Eğitim seviyelerine göre görüşülenlerin yedisi ilkökul, üçü ortaokul, sekizi lise ve biri de üniversite mezunu olarak yer almıştır. Sünni grupla görüşmeler Şanlıurfa kent merkezinde, Yezidi grupla Viranşehir ilçe merkezinde ve Alevi grupla Kısas belde merkezinde yapılmıştır. Alan araştırmaları 25 Ocak 2010 - 06 Şubat 2010 tarihleri arasında tamamlanmış ve elde edilen veriler kategorik olarak sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir.

4. Verilerin Değerlendirilmesi:

4.1. Kirveliğin Sosyal Anlamı: “*Kirve Tutmak Sahip Tutmaktır.*”

Kirvelik kurumu, aileler ya da sosyal gruplar arasında iş birliği ve yardımlaşmanın somut göstergesi olarak gösterilse bile günümüzdeki kirvelik uygulamalarında belirgin bir anlam kaybı yaşanmaktadır. Nitekim kirveliğe yüklenen anlam ve tanımlamalar çoğunlukla geçmişe göndermede bulunmakta ve günümüzdeki uygulamaları eleştirilmektedir. Kirvelik geleneğinin yalnızca sünnet düğünüyle sınırlandırılması ve doğrudan kirvenin kendisinin temel aktör olarak rol alması bu eleştirilere bir örnektir. Neticede kirve ailesi ve ailenin bağlı olduğu sosyal grubun sınırlı katkıları, kirvelik üzerinden kurulan sosyal ilişkileri sürdürmede yetersiz kalmaktadır. Kirvelik kurumunun etkin olduğu dönemlerde kirvenin kendisi kadar sosyal çevresinin sağladığı ömür boyu destek rolü ortadan kalkmış bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kirveliğe yüklenen sorumluluk paylaşımı, birlikte hareket etme, güç temsili ve maddi yardımlaşma gibi sosyal anlamlar etkisini kaybetme sürecinde yer almaktadır.

Kirvelik sorunların ve sorumlulukların paylaşımıdır. Bu nedir? İyi günde de kötü günde de yanında olmaktır. Bir kan davası olduğunda da beraber olmak, düğünlerde, kız alıp istemede de yanında olmak (İ.A.). Kirvenin sözü yerde bırakılmaz. Kirvesi olduğu gencin evde hanımıyla bir sorunu olduğunda, kız babası evine gitmişse, kirve onu getirir ve kızın babası onun ricasına karşı koymaz. Kan davalarında da kirvenin sözü geçer (İ.A.). Her türlü sorunda aracı bir kurumdur. Çocuğun bir sıkıntısı varsa aracı olur (A.E.). Zengin adam etrafındaki fakirlerin çocuklarını sünnet ettirirdi. Kirve maddi olarak yardım yapardı. Düğünün sahipliğini yapardı, kendi ahbablarını da çağırırdı düğüne. Onlar da hediyelerle gelir, hem kirveye saygılarını göstermiş olur hem de sünnet olan çocuğun ailesine maddi olarak katkı sağlamış olurlardı. Bir de bu gelenler düğün sahibi için bir çevre olmuş olurdu. Kirvelik tek düğün için değildi. Zengin olsun fakir olsun kime kirvelik edilmişse düğünden sonrada kirvenin sorumlulukları devam ederdi (B.K.).

Kirve kirveye uğurlu gelir derler. Anne-baba ölmeden önce vasiyet bırakırlardı sakın kirvelerinizi bırakmayın diye. Benim babam da söyledi mesela (M.A.). Kirve seçilirken uğurlu olması çok önemli. Benim babam bizim köyde birçok kişiye kirve olmuştur. Babam ölünce abime teklif etmeleri lazım ama bana ediyorlar. Abimin çocuğu olmadı. Bu uğursuzluk görülür. Kirvenin bu özelliği çocuğa da etki eder diye (M.A.). Ailenin hepsi kirvelik yapar. Kirve tutmak sahip tutmaktır (İ.K.). İnsan en çok sevdiği kişiyi kirve yapar. Kirvelikte önemli olan birlikteliktir, sevgi bağıdır (İ.M.).

Görüşme yapılan Sünni, Alevi ve Yezidi gruplarda kirveliliğin en belirgin ve dikkate değer özelliği sevgi bağı ve birlikteliğinin amaçlanmasıdır. Ancak bu bağ ve birlikteliğin boyutu her üç grupta aynı ölçüde yer almamaktadır. Alevi ve Yezidi gruplarda daha çok sevgi ve saygı temelinde gelişen bu birlikteliğe ek olarak Sünni gruplarda ekonomik güç ve kişisel beklentilerin önemi kendisini hissettirmektedir. Alevi ve Yezidi gruplar kirve seçiminde çoğunlukla kendilerine yakın gördükleri, sevilen ve sayılan kişileri kirve seçme gayreti içerisindeyken, Sünniler bu iki etkenin dışında zengin ve sosyal statüye sahip olma gibi faktörleri sürece dahil etmektedirler. Bu tercihte rol oynayan etken, Alevi ve Yezidi grupların Sünnilere oranla kirveliliği daha kutsal görmeleri ve kamusal alandaki kendi iç örgütlenmeleriyle yakından bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında Alevi inancında yer alan kirveliliğin peygamberle başlatılmış olduğu düşüncesi ve sünnet esnasında düşen kanın dinsel anlamda imam kanı olarak değerlendirilmesi kirvenin Alevi gruplar arasındaki rolünü anlamada açıklayıcıdır.

Kirveden vazgeçmek ayıplanacak bir şeydir. Kirve için de utanılacak bir şeydir. Çünkü önce vekil tayin edilmiştir, sonra vekillikten azledilmiştir. Kimse azledilmek istenmez (F.D.). Arada çok büyük bir sıkıntı olmamışsa kirve atılmaz. Bir kan davası, bir iftira olursa ancak o zaman kirveden vazgeçilir (İ.M.). Başkası seçildiğinde ayıp olur. Bir yaptırımı yoktur belki ama toplumda ayıplanır. Benim bir kirvem var o benim mecburiyetim, onu seçmezsem olmaz (İ.M.). Kirve değiştirene iyi bakılmaz. Başına bir felaket gelir derler (L.G.). Kirvem bir sorununda maddi-manevi her türlü yardımcı olurum, destek olurum. İyilik açısından ne şekilde olursa olsun elimden geleni yaparım. İmkanımın yettiğince maddi olarak sahip çıkarım (S.T.). Eğer maddi durumu olmayıp da bir adama kirvelik teklif edilirse ayıp olur. Bizde geri çevirmek olmaz. Gider borçlanırsız gene o kirveliliğin altından kalkarsız (İ.A.).

Görüşmeler esnasında vurgulanan “kirve tutmak sahip tutmaktır” söylemi kirveliliğin anlamını somutlaştıran en belirgin ifadelerdendir. Kirve olarak seçilecek birey ya da ailede aranan saygınlık, maddi ya da politik güç, arzu edilen beklentileri açıklamada tatmin edicidir. Genel bir yaklaşım olarak kirvenin sosyal statüsünün yüksekliği araştırma alanı içinde oldukça belirleyici bir etkidir. Zira görüşülenlerce sahiplik ancak ve ancak nüfus, zenginlik ve siyasi güce bağlı bulunmaktadır. Bir anlamda görüşülenlerin kirveliliği, bölgesel iktidara eklenme

çabası olarak değerlendirdikleri ve kendi iktidarlarını koruma aracı olarak kullandıkları söylenebilir.

Kirveliğin insani bir yönü vardır. Bundan dolayı Alevilikte önem arz eder (İ.A.). Kirvenin çocukları birbiriyle evlenemez. Düşün, amcanın teyzenin kızıyla evleniyorsun ama kirvenle evlenemiyorsun. Kirveye nikâh düşmez derler (A.E.). Kirvenin ailesiyle kız alınıp verilmmez. Bu aile için geçerli. Akrabaların tamamından alınmaz. Problemler yaşanacağına inanılıyor. Bu düşünce kirveliğin kutsallığından kaynaklanıyor. İlla bir şey olur derler. Çocuğu olmaz derler, sakat doğar derler (M.A.). Kirvenin kızı kızımız, hanımı bacımız olur. İslam'dakilerde sorun olmuyor ama bizde olur. Onun için de kirvemizi dışarıdan seçeriz (A.Y.). Kendi aramızda kirvelik ilişkisi yok. Evlenemeyeceğimiz gruplarla kirvelik yapıyoruz. Bir ayırım yok ama en çok da Müslümanlarla yapıyoruz. Aynı bölgedeyiz, onlarla ilişkilerimiz daha fazla (H.Y.).

Kirveliğin önemli bir özelliği, kirve ilişkisine sahip olan iki aile arasında kirveliğin yıllar boyu devam ettirilmesi ve iki aile için aynı zamanda bir yaptırım ilişkisi haline dönüşmesidir. Kirveliğin taşıdığı bu özellik nedeniyle kirvelik ilişkisin bozulması her iki taraf için de hoş karşılanmamaktadır. Alevi inanca sahip görüşülenler, böyle bir olayın yaşanması durumunda, kirvesinden vazgeçen kişi ve ailenin başına büyük felaketlerin geleceği düşüncesine sahiptir. Bu düşüncenin sürdürülmesindeki yegane etken kirveliğin kutsallıkla eşdeğer tutulması kaynaklıdır. Sünni ve Yezidi gruplar açısından değerlendirildiğinde ise benzer bir yaklaşımın olmadığı bulgulanmıştır. Zira Sünni ve Yezidi gruplarda kirvenin sünnet sonrası daha az sorumluluğunun olması ve sınırlı sosyal ilişkileri kirvelik ilişkisinden beklenen faydayı azaltmakta ve kirve değiştirme ihtiyacı çok gerekli görülmemektedir. Kirvelik uygulamalarının dönüşüme uğradığı en belirgin sosyal grubu oluşturan Sünnilerin diğer gruplara oranla daha fazla kentleşme süreci içerisinde kaldıkları bilinmektedir. Kentin sahip olduğu ekonomik ve sosyal şartların kirvelik uygulamalarını dönüştürdüğü ve kirve değiştirmeyi zorunlu kılan etkenleri dinsel alanın dışında konumladığı görülmektedir. Bununla beraber Sünni görüşülenlerin vurguladığı yüz kızartıcı suç ya da aileler arası çekişme gibi özelliklerin eleştirisi, kirvelik ilişkisinin Sünni gruplarda hangi nedenlerle sonlandırılabilirliğini göstermesi açısından değerlidir.

Kirvelik uygulamalarında dönüşüme uğramadan günümüze kadar devam eden en önemli yaptırım evlilik yasağıdır. Alan görüşmelerinde, bu yasağın başta Yezidi gruplar olmak üzere her üç grupta belirgin bir şekilde uygulandığı bulgulanmıştır. Evlilik yasağıyla ilgili olarak Yezidi grupları Alevi gruplardan ayıran temel özellik evlilik yasağının yalnızca dini temelli olmamasıdır. Yezidilerin, Yezidi olmayan gruplarla ve kendi din adamlarıyla evlilik yapamaması ve Yezidi nüfus oranının azlığı evlilik yasağındaki esas belirleyicidir. Az bir nüfusa sahip Yezidi aileler arasında kirvelik ilişkisi evlilik yasağı getireceğinden, çoğunlukla Müslüman bir kirve seçme yoluna başvurulmaktadır. Sünni görüşülenlerin kirve aileler arasındaki evlilik yasağına bakışı, 'günah' ve 'namus'

kavramları merkezlidir. Bu görüşe karşın Sünni görüşülenler arasında evlilik yasağının uygulanmadığını belirtenler bulunmaktadır.

4.2. Kirvelik Temsilleri ve Sembolleri: “*Kirve Seçerken Üç Kıstas Vardır.*”

Kirvelik, Sünni, Alevi ve Yezidi görüşülenlerce ailenin bir parçası ve ailenin kamusal alandaki temsilcisi olarak tanımlanmaktadır. Bu açıklama aşiret yapısına sahip ailelerde belirgin bir şekilde doğrulanmakta ve kirve, kirvesi olduğu ailenin her türlü sorununu paylaşmaktadır. Özellikle kan davaları, arazi anlaşmazlıkları ya da ticari anlaşmazlıkların ortaya çıkardığı sorunların çözümünde kirve belirleyici bir çözüm aktörü konumunda yer almaktadır. Kan davalarında ‘*kirvenin sözü dinlenir*’ algısının genel kabulü tüm taraflar için bağlayıcı sonuçlar üretebilmekte ve barışma olanağı artırılmaktadır. Buna karşın kan davalarında kirvenin üstlendiği barış elçisi olma hali ve uzlaştırıcı kimliği kirvenin toplum içerisindeki statüsüne bağlı bulunmaktadır.

Kirve demek ailenin birinci dereceden ferdidir (A.E.). Kirvelik birinci dereceden akrabalıktır (F.D.). Kirve bir anlamda vekildir. Kirvesi olduğu çocuğun, onun ailesinin vekilidir (F.D.). Kirvenin kadını kadınla muhatap olur, erkeği erkekle muhatap olur (İ.K.). Kirve aileye mal olmuştur. Ben bıraksam amcaoğlu bırakmaz, devam eder (İ.M.). Eteklerine kan damlamıştır çünkü (İ.B.). Bizim burada kan iki anlam ifade eder: Bir yakınlık kurar, bir uzaklık kurar, bir dostluk doğurur, bir düşmanlık doğurur. Kan yere düşerse düşmanlık doğurur. Nedir düşmanlık; kan davası. Kan eteğe düşerse dostluk doğurur. O nedir; kirveliktir (İ.B.). Milletvekili, belediye başkanı, il başkanı, aşiret ağası kimse o kirve oluyor. Siyasi kimlikleri kirvelik önüne geçiyor, kirvelik kimliği de ölmüş durumda. Etiket ve isim önemli (S.K.). Kirve seçerken üç kıstas vardır: Ya hocaya şaha (şeyh) rica edilir kirvelik için. Ya zengin, paralı iş adamlarına. Ya da söz sahibi, büyük nüfus sahibi aşiret reislerine. Çünkü bölgede güç sahibi olanlar, sözü geçenler bunlardır (M.S.). Şimdi parası olanı kirve yapıyorlar. Her çocuğuma bir kirve olsun diyor adam. Kim sükseli, kim zengin ise onu kirve yapıyor. Allah'ın yolunu düşünen yok (L.G.). Kirve her şeyden önce namuslu ve dürüst olmalı. Maneviyatı kuvvetli olmalı. Aleviliğin felsefesinde bunlar var (M.A.). Müslüman, Hristiyan, Ermeni hiç fark etmez. Hangisini yakın görüyorsan, bağın olsun istiyorsan onu kirve yaparsın (A.Y.). Kirvenin saygınlığı önemli olur. Bu aileden aileye değişir. Okumuş tahsilli adamı kirve yapmak isteyen olur. Adam der ki ben seni seviyorum, hiçbir masraf yapmana gerek yok, hiçbir şeye karışma. Gel, düğünümde bulun yeter (İ.A.).

Kirvenin gruplar arası ilişkilerde oynayabileceği arabuluculuk ve benzeri roller kirve seçimini önemli kılan etkenlerdir. Nitekim kirve ailenin vekilliğini taşımakta ve kirvelik bağları nesilden nesile aktarılabilmektedir. Bu özelliğe karşın bölgede gücünün ve saygın olanın tarifinin değişmesi, beraberinde kirve seçilirken göz önünde bulundurulmuş kıstasları da değiştirmiştir. Görüşülenlerden bazılarının ifade ettiği, kirve seçerken birinci öncelik olan dinsel temsiliyet ve önceliğin şeyhte olduğunu vurgusunun geneli yansıtmadığı ve siyasi otoritenin daha belirleyici

olduğu görülmektedir. Siyasilerin diğer iki kıstas olan güç ve zenginlik unsurlarını taşıyor olmaları kirve tercihlerini belirleyen esas faktörlerdir. Bunun dışında kirve seçenin kendi ekonomik ve sosyal koşulları bağlamında milletvekili, belediye başkanı, parti il başkanına ya da partiliye teklif götürmesi en yaygın durumdur.

4.3. Kirveliliğin Toplumsal Dönüşümü: “Şimdilerde Kirvelik Dilde Kalmış.”

Kentleşme ve küreselleşme süreçleri toplumsal yapıda önemli değişimlere yol açmaktadır. Popüler kültürün gündelik yaşamdaki etkinliği ve geleneksel bağları derinden etkileyen gücü kirvelik uygulamalarında rahatlıkla izlenebilir. Zira görüşülenlerin geçmişe ilişkin olarak vurguladığı saygınlık, dürüstlük ve ömür boyu süren yakın ilişki biçimlerinin yerini, ekonomik güce dayalı kurguların alması kirvelik kurumunun yaşadığı dönüşümü anlamlandırmada iyi bir örnektir. “Genelde aşiret sahibi olanlar menfaati olsun diye, güç sahibi olsun diye kirvelikle uğraşırlar. Şehirli kesim her şeyi yaptık kirvesi eksik kalmayın diye yapar” ifadesinde olduğu gibi kirvelik gerçek anlamından uzaklaşmış bulunmaktadır. Bu noktada sembolik hale gelmiş bulunan kirvelik kurumu kendisini işlevsel olmaktan ziyade kavramsal olarak sürdürüyor görüntüsü içerisinde.

Kirve dürüstmüş, asılmış bakan yok (İ.B.). Şimdilerde kirvelik dilde kalmış. Bir sembol düğünde, sonrasında bir şey yok, bir adı var (İ.B.). Bu zamanda kirveliliğin ön plana çıkan yönü, maddi ve manevi güç olması. Millet bunun için kirve seçiyor (İ.B.). Kirvelik sonrası fazla bir bağlantı, ilişki kalmaz. Bir adı kalır kirveliliğin (M.Ç.). Paranın, menfaatin her şeyin üstünde tutulması yüzünden kirvelik özünü kaybetti. Özünde muhabbet vardı, saygı ve sevgi bağı vardı. Şimdi onlar kayboldu. Menfaat bağı, güç bağı ortaya çıktı. Örf, adet kimsenin umurunda değil. Daha fazla güç daha fazla menfaat için yapıyorlar bunu. Eskiden ailelere kirve denirdi. Şimdi ise kişiler kirve oluyor. Kirve hayattan gidince ortada bir bağ kalmıyor (F.D.). Eskiden insanlığa, haysiyete değer verildi. Şimdi menfaate, paraya değer veriliyor (L.G.). Eskiden insanlarda topluma faydalı olabilme düşüncesi hakimdi. Şimdi ise kendime nasıl faydalı olabilirim diyor insanoğlu. Bu tüm geleneklere etki etti, kirvelik de bundan nasibini aldı (İ.A.). Kirvelik soygun haline geldi. Kirveye gaz vereyim de para harcasın, benim üstümden yük kalksın. Maddiyat ön plana çıktı (M.A.). Eskiden bizim toplumumuzda kapalı bir toplum yapısı vardı. İnsanlar örf ve geleneklere bağlı yaşarlardı. Örfe, adete uymadıkları zaman çevrelerinden baskı görürlerdi. Şimdi o kapalı yapı yok, baskı da yok. Bu da örf ve adetlerin kaybolmasını hızlandırdı. Kirvelik de nasibini aldı bundan. Kirveni değiştirmişsin kimsenin umurunda değil. Şimdi mühim olan kirve hangi aşiretin ağası, düğünü nerede yapmış, ne kadar para harcamış (F.D.). Kirvelik eskisi gibi değil. Biraz gevşeme var. Bu gevşemenin sebebi eğitim. Eğitilmiş insan gelenekten, örften, adetten uzaklaşıyor. Gereksiz buluyor (C.G.). İnsanlar masraf çıkmayın diye örfü, âdeti yok sayıyorlar, kaybolup gidiyor. Halbuki bu işin masrafı yok, herkes

hükmüne göre yapar düğünü (C.G.). Eski zamanlarda kirvelik babadan, dededen devam ederdi. Şimdi kalmadı (F.D.).

Görüşülenlere göre, kirveliğin önemli dayanaklarından olan sosyal yardımlaşma işlevi zayıflamış ve etkinliği azalmıştır. Bu değişimden en çok faydalananlar ise hiç şüphesiz siyasetçiler olmuştur. Toplu sünnet törenleri yanında, ünlü sanatçılar ve bol dolar gösterileriyle süslenen düğünler, kirveliğin alışıldık anlamını sorgulamakta ve kirveliği bir şov, kirveyi de o şovun organizatörü haline getirmiş bulunmaktadır. Özellikle siyasetçilerin en önemli aktivitelerinden biri haline gelmiş bulunan toplu sünnet törenleri bir yönüyle siyaset ve yoksul kesimler arasındaki karşılıklılık ilişkisi iken, diğer yönüyle kirveliği engelleyen bir yapıya sahiptir. Zira toplu sünnet törenleri kirvelik kurumunu ve etkinliğini ortadan kaldıran en önemli girişimdir ve kirveliğin tam anlamıyla yaşanmasını engellemektedir. Siyasetçi, çoğunlukla tanımadığı bir aileyle kirvelik ilişkisi kurmakta ve sünnet düğünlerindeki tokalaşmaların ötesine taşınmayan sosyal ilişkilerle sonlanmaktadır.

Her örf ve adet gibi kirvelik de degenerasyona uğradı. Bir adı kaldı (İ.B.). Eski zamanda kirveliği şehrin önemli aileleri yapardı. Tek birbirlerine de değil, etraflarındaki fakir ailelere de yaparlardı. Mesela (...) Ailesi mahallelerindeki yoksul çocukları toplar, düğün dernek kurar onlara kirvelik yapardı. Bu kirvelik öyle düğün için değil, düğünden sonra da devam ederdi. Ama şimdi ne oldu, kirvelik siyasetin kucağına düştü. (İ.B.). Kirvem için adam urumam, çoluğumu çocuğumu tehlikeye atmam (S.T.). Kız alınıp veriliyor son zamanlarda oluyor (M.A.). Kirvelik bir yardımlaşma aracıydı. Eskiden yardım kuruluşları yoktu, onların yerini tutardı (B.K.). Bu işler belediye başkanlarına milletvekillerine kaldı. Onlar ne yapıyor, televizyonda, gazetelerde boy gösteriyor. Kirvenin sorumluluğunu taşıyor. Kirvelik yerde kalıyor, kaybolup gidiyor (İ.B.). Kim daha sükseli, gösterişli ise ona kıymet veriliyor. O kirve yapıyor. Geçmiş neydi, nasıldı soran araştırın yok (L.G.). Eskiden kirve hakkı-hukuku, adaleti, saygınlığı temsil ederdi. Şimdi ise gücü, parayı, menfaatini temsil ediyor. Adam bakıyorsun tefeciyeye, katile teklif ediyor kirveliği, onu kirve yapıyor kendine (M.A.). Yaşam şartları örfü, adeti etkiledi. Berberer yaşamak kalmadı. Eskiden dedemizin evinde amcamlarla birlikte yaşadık. Şimdi benim kızım Almanya'da senede bir defa görüyorum. Geniş aileler dağıldı. Örfler, adetler de kayboldu gitti (M.A.).

Daha özel durumlarda ve toplu olmayan sünnet düğünlerinde siyasetçilerin kirve olması, sosyal prestij kazandıran bir ilişki biçimi olarak yorumlanmaktadır. Örneğin düğün davetiyelerinde kirvenin adı çocuğun babasının adı üzerinde yer almakta ve politik kimliği olan bir kirveye sahip olmak prestij kazanmanın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu karşılıklılık ilişkisinin bir sonucu olarak siyasilerde kirvesi olduğu aile ve akrabalarının desteğini almış olmaktadır. Bu manada kirvelik kurumundaki dönüşümün en somut izlendiği alanın siyaset merkezli olduğu ve ekonomik beklentilerden kaynaklandığı görülmektedir. Görüşülenler bağlamında bölgede kirveliğin adeta el değiştirdiğini ve yeni

temsiliyetler üzerinden kendini ifade ettiğini söylenebilir. Nitekim günümüzdeki kirvelik uygulamalarında asillik, saygınlık ve dürüstlük gibi sıfatların yerini çoğunlukla siyasi, zengin ve nüfus itibarıyla daha güçlü olan almış bulunmaktadır.

Sonuç:

Kirvelik farklı sosyo-kültürel ortamlarda gelişmiş bulunan ve sanal akrabalık esasına dayanan tarihsel bir kurumdur. Sosyal gruplar kendi içlerinde kirvelik ilişkileri kurabildiği gibi, farklı sosyal gruplarla olan ilişkilerini kirvelik üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle farklı sosyal gruplar arasındaki yakınlaşmanın ya da sanal akrabalığın aracı kirveliktir. Kirve ve kirvelik geleneği Anadolu coğrafyasının kültürel zenginliği içerisinde farklı uygulama örnekleri ve anlamlarına sahip bulunmakta ve sosyal sermaye olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın sonuçları bağlamında, Sünni gruplardaki kirvelik uygulamalarının güç ve statü kazanma merkezli olduğu görülmektedir. Sünni görüşülenlerin hemen hepsi kirve seçerken zengin ve güçlü olmayı öncelikli kıstaslar olarak belirtmiş ve daha seküler bir beklenti ortaya koymuşlardır. Alevi ve Yezidi gruplarda ise manevi eksenli saygınlık ve dürüstlük gibi ölçütlerin ön planda olduğu bulgulanmıştır. Bunun sebebi her iki grubun kendi iç örgütlenmeleri, dinsel algıları ve kapalı toplum yapılarıdır. Özellikle Aleviliğin kadim geleneklerinden biri olarak görülen kirvelik kurumunun kökleri, dinsel bir rivayete dayandırılmaktadır. Bu rivayete göre Hz. Muhammed, torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sünnet etmiş ve bizzat kendisi de kirvesi olmuştur. Alevilikte kirve olan iki aile arasında musahiplikte olduğu gibi kız alıp verilmesi dinsel tabu olarak görülmektedir. Çünkü kirvenin arasına 12 imam kanı akmış ve ona ikrar verilmiştir. Bu anlamda Alevi gruplardaki iç kontrol mekanizmalarının canlılığı kirvelik geleneklerini muhafaza etmiştir.

Kirvelik uygulamalarındaki farklılıklar kültürel olmakla birlikte bireysel özellikler taşımaktadır. Zira kirve olan tarafların kirveliğe bakışlarını ve kirvelik ilişkilerini belirleyen yalnızca kültürel etkenler değil, beraberinde bireylerin ekonomik ve sosyal statüleridir. Toplum içerisinde bilinen ve sözü geçen biri olarak kirvenin yaptırımı ve kirvelik kurumuna yaptığı katkının anlamı daha etkili olmakta ve kirveliliğin temel dayanağını kirvelik yapacak kişinin sosyal durumu belirlemektedir. Daha somut bir biçimde kan davaları, arazi anlaşmazlıkları, ticaret ya da sosyal anlaşmazlıklarda kirvelerin oynayacağı rol, tamamen kirvenin kendi sosyo-ekonomik yapısına bağlı bulunmaktadır. Buna karşın bölgede kirvelik algısının genelleşmemesi ve bireyselleşmesinin ardında yatan temel etkenlerden birisi her ailenin hakem rolü ve güç temsiliyeti oluşturacak bir kirveye sahip olamayışıdır.

Kirvelik geleneğinin yaşadığı dönüşümsellikler ve anlam kaybı sorunu, toplumsal değişimi anlamada anahtar bir role sahiptir. Toplu sünnet düğünleri aracılığıyla kirveliliğin yalnızca düğün süresine indirgenmiş ve bireyselleştirilmiş olması yaşananlar için oldukça açıklayıcıdır. Kirve ailesinin sürece dahil

edilmediği bu uygulamada, aileler arasında her hangi bir bağ oluşmamakta ve geçmişin hafızası sembolik olarak düğüne taşınmaktadır. Toplu sünnet düğünleri aracılığıyla kirveliğe yüklenmiş bulunan birliktelik ve ortak hareket etme işlevlerin sınırlandırılması aidiyet bağlarını zayıflatmakta ve sembolikleştirmektedir. Bunun dışında kirvelik kurumuna yüklenmiş siyasi iktidar elde etme çabası, dini ve manevi temellerini sarsmış ve kirvelik kurumunun seküler bir hale dönüşmesini hızlandırmıştır.

Kirvelik uygulamalarında en az değişen uygulamanın evlilik yasağı olduğu görülmektedir. Özellikle Yezidi gruplar arasında canlılığını koruyan bu uygulama, Yezidi nüfusun azlığı nedeniyle varlığını devam ettirmekte ve kirve olarak çoğunlukla Müslümanlar arasından kirve seçilmektedir. Alevi gruplar arasında ise evlilik yasağı dinsel temele bağlı olması ve evlilik yapılması halinde mutsuz olunacağı inancı taşınmaktadır. Sünni gruplarda ise bu yasak kısmen ortadan kalmış bulunmakta ve kirve çocuklarıyla evlilikler yapılmaktadır.

Son söz olarak hızlanan sosyal yapı değişimleri ve iletişim imkanlarının artan hızının baskısı altında örf ve adetlere yüklenen anlamların değiştiği görülmektedir. Kirvelinin menfaatlere kayan tercihleri, ekonomik yetersizlikler, toplu sünnet ve sihi sünnet tercihleri kirvelik uygulamalarını değiştirmiş bulunmaktadır. Kirvelik aracılığıyla sosyal gruplar arasındaki kontrol ve barışı sağlama işlevlerinin etkinliğini yitirdiği ve kirvelikten çıkarılma endişesinin de görece azaldığı bir gerçektir. Kirvelik geleneğinin yaşadığı dönüşümlere karşın kendi varlığını yalnızca geçmişten gelen sembolik bir yapı olarak değil, bizatihi sosyal bir proje ve inşa sürecinin tarafı olarak sürdüreceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Abca, Yurdaer. (2006). *Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, Mustafa. (1997). "Türkiye'de Kirvelinin Kültür Sosyoloji Açısından Tahlili". *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. -Gelenek, Görenek, İnançlar- Sektörünü Bildirileri*. Ankara.
- Balaban, Ali Rıza. (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri: Sosyal Antropolojik Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beşikci, İsmail. (1969). *Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*. İstanbul: E Yayınları.
- Çelik, Muharrem. (2009). *Şanlıurfa Kültüründe Düğün ve Evlilikler*. Ankara: Elvan Yayınları.
- Dijk, T. a.V. (2008). *Discourse and Power*, Palgrave Macmillan: New York.
- Edles, Laura Desfor. (2006). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*. çev: Cumhuriyet Atay. İstanbul: Babil Yayınları.
- Erdentuğ, Nermin. (1956). *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Erdentuğ, Nermin. (1971). *Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Gürer, Yunus. (2008). *Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, Hasan. (1991). "Güneydoğu İllerimizde Kirvelik Geleneği". *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. 20-24 Kasım, Adana, s. 497-504
- Kudat, Ayşe. (2004). *Kirvelik, Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Öz, Yusuf, (2007). *Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdem, Filiz. (2002). *Uygarlıklar Kapısı Urfa*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şahhüseyinoğlu, Nedim. (2000). *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*. Ankara: İtalik Yayınları.
- Şahin, Hüseyin. (1991). *Morhamam Köyünde (Malatya) Kirvelik Kurumu Gelenekleri. Türk Halk Kültüründen Derlemeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut. (1992). Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, (1), s. 117-130.
- Tezcan, Mahmut. (1997). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan. (1969). Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği. *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: III, IV, V, VI/1966-1969, s.197-213.
- Türkdoğan, Orhan. (2000). *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Uslu, Mustafa. (1985). Yozgat'ta Sünnet Düğünü Gelenekleri. *Sivas Folkloru Dergisi*, (72), s. 19-20.
- Üçer, Cenksu. (2005). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yalkut, Sabiha Banu. (2006). *Melek Tavus'un Halkı: Yezidiler*. İstanbul: Siyah Beyaz/Metis Yayınları.
- Yücel, Müslüm. (2007). *Berdel: Evlilik İttifakı*. İstanbul: Kesit Yayınları.